

УДК 001.4: 5

**НАУКОВА І НАРОДНА ТЕРМІНОЛОГІЯ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ**

Віктор Куйбіда
(*Переяслав-Хмельницький, Україна*)

У роботі проаналізовано деякі аспекти історіографії досліджуваної проблеми, розроблені методологічні, структурно-системні, функціональні особливості наукових і народних природничих знань, місце наукової і народної термінології у складній ієрархії пізнання, її становлення, еволюція, характеристика й порівняльний аналіз.

Ключові слова: наукова і народна термінологія, становлення, еволюція, характеристика й порівняльний аналіз.

В работе осуществлен анализ отдельных аспектов историографии исследуемой проблемы, разработаны методологические, структурно-системные, функциональные особенности научных и народных биологических знаний, место научной и народной терминологии в сложной иерархии познания, ее становление, эволюция, характеристика и сравнительный анализ.

Ключевые слова: научная и народная терминология, становление, эволюция, характеристика и сравнительный анализ.

The article deals with the historiography of the researched problem; methodological, structural-systemic, functional characteristics of scientific and folk natural sciences; position of scientific and folk terminology in the complex knowledge hierarchy, its formation, evolution, characteristic and comparative analysis.

Key words: *scientific and folk terminology, formation, evolution, characteristic and comparative analysis*

Постановка проблеми. Народні природничі назви є тим містком, що пов'язує не лише нормативну номенклатуру з її витокami, а й сучасних людей з їх предками та історією. У мові і в думці, вважає В.І Вернадський, проступають перед нами ті нитки, які найміцніше пов'язують людину з її найвіддаленішими предками, історія об'єднується з біологічними науками. На кожному кроці починає виявлятися біологічна основа історичного процесу, про що досі й не підозрювали, та, мабуть, і вплив долюдського минулого людини, яке враховується недостатньо [1, с. 70].

На сьогодні стан вивченості зазначеної проблеми істотно не змінився. Залишається непрозорим і не впровадженими у науковий обіг потужний термінологічний пласт народних природничих назв. Етимолого-семантичним аналізом термінів займаються переважно лінгвісти, а повну картину їх мотивації можна отримати лише за участі фахівців різних галузей. Термінологічні здобутки кожного народу мають загальнолюдський вимір і водночас є важливим компонентом вивчення загальнонаціональних та регіональних аспектів історії науки і техніки. Отже, проблема дослідження становлення, характеристики і порівняльного аналізу наукової і народної термінології в системі природничих наук залишається **актуальною** і потребує подальшого вивчення.

Метою дослідження є аналіз методологічних, структурно-системних, функціональних особливостей наукових і народних природничих знань, встановлення місця наукової і народної термінології у складній ієрархії пізнання світу, її еволюція, характеристика й порівняльний аналіз.

У *перспективі* матеріали дослідження слугуватимуть формуванню цілісної картини еволюції природничої терміносистеми, її взаємозв'язку з топонімота антропонімотворенням у контексті минулих історичних періодів тощо.

Проведений порівняльний аналіз народних і наукових знань та їх термінології [2 – 15] дозволив нам дати такі характеристики:

- наукова номенклатура побудована за однозначним біномінальним найменуванням кожного виду. Наукова назва таксону в ранзі вище за вид складається із однієї назви, наукова назва виду – із двох назв (біномен), а підвиду – із трьох назв (триномен). Наукова назва не обов'язково є придатною, вона може бути *nomen nudum*, рукописною назвою чи назвою, вперше опублікованою в синоніміці чи вжитою в непридатній роботі. Словник термінів кодексу є обов'язковим для виконання і забезпечує стабільність й універсальність наукових назв тварин. Назва кожного таксону має бути єдино можливою і цілковито відмінною від інших;

- біномінальний принцип виник не на голому місці тому, що задовго до його появи в науці, у народній ботаніці та зоології вже використовували подвійні назви;

- за функціональним призначенням народні природничі терміни, порівняно з науковими, переважно описові чи дескриптивні;

- характерною ознакою народних природничих термінів є їх образність. Образність народної назви викликає

різноманітні яскраві асоціації. Це полегшує сприйняття і засвоєння термінів, які перестають бути абстрактними кодувальними знаками, а виступають як яскраві символи;

– народне називництво є природним тому, що більшість назв базуються на засадах властивостей та характеристик об'єктів природи;

– частині народних назв та термінів притаманна неточність та неуніфікованість. Одна й ту ж лексему у простолюді використовують на позначення різних живих та неживих об'єктів природи;

– у народних природничих науках передача, збереження і відтворення інформації здійснюється переважно описовими назвами, рідко – логічними термінами і досить рідко – теоретичними поняттями. Це зумовлено особливостями розвитку мислення людства і тим, що для поодиноких понять ще не сформувалися необхідні терміни;

– нечисленні народні поняття у деяких природничих галузях передаються переважно аналітичними термінами або розгорнутими словосполученнями. У дослідженні були знайдені терміни-словосполучення лише для обслуговування народної медицини і ветеринарії. Ними характеризують патологічні стани, позначають функціональні розлади, хворобливі стани та хвороби людей і тварин;

– природничі галузі із високим вмістом теоретичного компонента у значній мірі обслуговуються синтетичними науковими термінами. До галузей, у яких використовують синтетичну народну термінологію, належить народна екологія і фізіологія тварин та людини;

– народна природнича термінологія залишається несформованою, у ній відсутня системність, яка притаманна науковим терміносистемам;

– перенесення прямих значень слів на народні назви живих істот зумовило стрімке зростання термінологічного

фонду і його різноманіття. Перенесення назв живих істот ґрунтується на різних біологічних характеристиках особин;

- народна природнича терміносистема ґрунтується на багатогранності сприйняття, особливостях і типах мислення та відповідному багатозначному відображенні різноманіття рослин і тварин та ін. об'єктів природи, великим набором фітонімів та зоонімів тощо;

- багатоваріантність народних природничих термінів зумовлена різноманітними чинниками. Важливе значення мають ті ознаки чи властивості рослини, тварини, хвороби, географічного явища, місця добування мінералу або речовини тощо, на які в першу чергу була звернута увага, помічена їх виразність, яскравість, визначальність;

- дублювання у народній природничій термінології виникає на основі спільності проростання, цвітіння, плодоношення, використання людиною у рослин, схожості між декількома видами рослин чи тварин;

- однією із причин багатоваріантності народних назв є етапи розвитку виробничої культури та історії людства;

- деякі місцеві назви з'являються на певній території завдяки окремим людям-переселенцям або цілим групам, які привносять в мову іншомовні народні терміни. Таким чином, окремі об'єкти природи, технологічні процеси, знаряддя праці здобувають додаткові назви, поповнюючи поліваріантні ряди за рахунок етнічного чинника;

- джерелом для утворення деяких синонімічних рядів і основою цілої групи непрозорих природничих назв були неслов'янські запозичення;

- однією із причин, що зумовлюють багатоваріантність природничих термінів, є нові способи, технології й системи вирощування сільськогосподарських рослин, догляду за тваринами, бджільництво, рибалство, мисливство, виготовлення ліків з природної сировини,

лікування тощо, що приходять на зміну старим і разом із собою приносять свої терміносистеми;

– об'єкти живої і неживої природи, природні явища в процесі термінотворення отримували назви залежно від географічного розташування вулиці, населеного пункту, району, області, краю тощо, тобто народні назви географічно залежні;

– фонд народних природничих назв також поповнювався за рахунок викривлень першоназв;

– близька до народної наукова термінологія легше сприймається у навчально-просвітницькій роботі. Так, народні фітоніми *парило*, *глекопар* вказують на те, що цими рослинами обробляють глиняний посуд; *чорнобиль* має чорну билину чи стебло; *ранником* лікують рани, а *живокостом* – пошкоджені кістки та сухожилля. З педагогічної точки зору, розумне використання традиційних знань, доступних анатомічних, фізіологічних, екологічних, географічних, сільськогосподарських термінів, назв тварин, рослин дозволить залучити ширше коло природолюбів-аматорів до вивчення природознавства.

Назріла потреба підготовки нових нормативних словників зоологічної, ботанічної, географічної та ін. термінологій, доповнених зведенням народних назв.

Встановлено, що систематичні назви живих організмів еволюціонували в напрямку від поліваріантності до моноваріантності через етап оліговаріантності. Багатоваріантність забезпечується використанням різноманітних народних назв, оліговаріантність – науковими назвами на мовах різних країн (в основу може бути взятий той чи інший народний термін) і моноваріантність – латиною. Кожен народний природничий термін має своє життя. Він народжується, зазнає своєрідного відбору, еволюції, існує короткий час чи стає довгожителем. Частина назв відмирає або виходить із активного лексичного фонду і

переходить до архаїзмів. Окремі народні назви закріпилися як загальнонародні слова, а інші стали науковими природничими термінами. На етапі виникнення, народні першоназви, які з'явилися шляхом перенесення значення з інших слів, крім привнесених зовні, були зрозумілими для жителів певної території. Деякі вмотивовані назви у процесі історичного розвитку термінології втрачали змістову прозорість. Вони утворили групу невмотивованих, непрозорих народних природничих назв [2 – 15].

На основі аналізу робіт професійних дослідників тварин, зокрема М. Шарлеманя, А. Маркевича, К. Татарка, О. Мигуліна, М. Воїнственського, Г. Фесенка, А. Бокотєя, Г. Гавриця, А. Полуди, І. Загороднюка та ін. прослідковано зміну статусу назв тварин з рангу народних до наукових і їх повернення до діалектних синонімів у подальших роботах. Дані складених таблиць переконливо свідчать, що між фондом народних назв тварин та науковими зоонімами відбувався постійний взаємний обмін, цей процес триває й сьогодні. Першоназви тварин можуть слугувати успішному вивченню та реконструкції давніх топонімів і антропонімів. Натомість за назвами річок, урочищ, гір, сіл, міст, іменами, іменами-прізвиськами можна встановити поширення в минулому того чи іншого виду тварин, який зник у результаті змін умов життя, або прояснити походження тієї чи іншої назви [14].

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Якщо для національної наукової природничої назви, терміна, поняття є вдалий український відповідник – немає підстав для використання будь-яких незрозумілих запозичень, необґрунтованого копіювання чужого. Разом з тим у молодих біологічних галузях: генетиці, молекулярній біології, імунології, біохімії, біофізиці понятійний апарат сформувався переважно на базі англійської мови і він має бути сприйнятим у такому вигляді.

Порівняльний аналіз дозволяють на новому рівні продовжити і поглибити еволюцію наукової думки в галузі становлення термінознавства. Подальше вивчення даної проблеми на цій основі буде мати велике науково-теоретичне, практичне, навчально-виховне значення, зробить вагомий внесок у вітчизняну і світову культуру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вернадський В.І. Думки про сучасне значення історії знань / В.І.Вернадський // Вибрані твори. – К.: Наукова думка, 2005.– 276 с.
2. Куйбіда В.В. Народна зоологія : [навч. посібник для студ. пед. факультету] / В.В. Куйбіда.– К.: ІСДОУ, 1994.– 120 с.
3. Куйбіда В.В. Народна ботаніка: [книга для мол. і середн. шкільн. віку] / В.В. Куйбіда, Л.В. Шаповал, І.В. Мороз. – К.: ІСДОУ, 1995.– 132 с.
4. Куйбіда В. В. Народне землезнавство. Всесвіт і Земля: [навч. посібник] / В. В. Куйбіда, Б. О. Чернов. – К.: ІСДОУ, 1996.– 150 с.
5. Куйбіда В.В. Народні науки: теоретичний та історичний аналіз розвитку / В.В. Куйбіда // Наукові записки з української історії. – Київ-Переяслав-Хмельницький. – 1999.– 112 с.– С. 18-27.
6. Куйбіда В.В. Еволюція уявлень про природу в історичному та індивідуальному розвитку людства / В.В. Куйбіда // Наукові записки з української історії. – 2001.– Вип. XXII.– С. 66-82.
7. Куйбіда В.В. Екологія і географічні назви: [монографія] / В.В. Куйбіда. – Фастів: Поліфаст, 2002.– 176 с.
8. Куйбіда В.В. Назви тварин та міфологія / В.В. Куйбіда // Світло. – 2002. – №4. – С. 23-29.
9. Куйбіда В.В. Народне землезнавство: Атмосфера, людина і природа, екологія і географічні назви: [навч. посібник] / В.В. Куйбіда. – К.: ІСДОУ, 2002.– 367 с.
10. Куйбіда В.В. Словник символів культури України: навч. посіб. / [за заг. ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, М.К. Дмитренко, В.В. Куйбіди]; Мін-во освіти і науки України, Переяслав-Хм. ДПУ імені Григорія Сковороди.–3-е вид., доп. і випр. – К.: Міленіум, 2005.– 352 с.
11. Куйбіда В.В. Народне землезнавство. Літосфера і гідросфера: [навч. посібник] / В.В. Куйбіда, Б.О. Чернов. – Тернопіль: Астон, 2008.– 192 с.

12. Куйбіда В.В. Народна медична термінологія та її класифікація / В.В.Куйбіда // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми: Сум. ДПУ ім. А.С.Макаренка, 2010.– № 8 (10).– С. 37-42
13. Куйбіда В.В. Роль народних знань про навколишній світ у формуванні академічних природничих наук / В.В.Куйбіда // Рідна школа. – К.: 2010.– №12 (972).– С. 13-16.
14. Куйбіда В.В. Лінгвокультурологія : монографія / О.І.Потапенко, В.В.Куйбіда, Я.О.Потапенко. – К.: Міленіум. –2011.– 244 с.
15. Куйбіда В. В. Розвиток природничої науки і термінології в Україні : шлях крізь епохи (XVII – початок XXI ст.) : [монографія] / В. В. Куйбіда. – Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О.М., 2012. – 458 с.

372. 461 81'223

МЕДІАВІРУС: БАЗОВІ ОЗНАКИ Й ТЕХНОЛОГІЇ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ

Марія Мачикова
(Київ, Україна)

У статті досліджено поняття “медіавірус”; визначено його основні види та ознаки; вивчено веб-хвилю як технологію розповсюдження медіавірусу. Доведено необхідність застосування медіавірусних впливів у професійних комунікаціях.

Ключові слова: *медіавірус, мем, веб-хвиля, професійна комунікація.*

В статье исследуется понятие “медиавирус”; определяются его основные виды и признаки; исследуется веб-волна как технология распространения медиавируса. Обосновывается необходимость использования медиавирусных воздействий в профессиональных коммуникациях.